

ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО «ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ
ЗАКЛАД

«МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»

Центральноукраїнський інститут

(Назва навчального підрозділу)

Кафедра правознавства

(Повна назва кафедри, циклової комісії)

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни: “Господарський процес”

на тему: “Процесуальні повноваження прокурора в господарському процесі:
проблеми реалізації та шляхи вдосконалення”

Студента(ки): Мельніченко В.С.
(прізвище та ініціали)

курсу: 4

групи: ІН16-9-22Б1П

напряму підготовки (спеціальності) Право

Спеціалізації: Право

Керівник: доцент кафедри правознавства,
к.і.н., Демешко Ю.О.

(посада, вчене звання, науковий ступінь,
прізвище та ініціали)

м. Кропивницький – 2025 рік

ПЛАН

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. НОРМАТИВНО–ПРАВОВА І ТЕОРЕТИЧНА ОСНОВА УЧАСТІ ПРОКУРОРА В ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ.....	6
1.1. Історичний початок. Римська імперія та її прокуратори	6
1.2. ЄС та Україна спільний закон спільне розуміння	11
1.3. Нормативна база та перелік повноважень прокурора у господарському процесі	18
РОЗДІЛ 2. ПРОЦЕСУАЛЬНІ МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРОКУРОРА: ПРАКТИКА ТА ПРОБЛЕМИ.....	21
2.1. Форми участі прокурора в провадженні	21
2.2. Процедурні питання. Практичні колізії	22
2.3. Судова практика: типові кейси та рішення судів	24
РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНІ ПРОПОЗИЦІЇ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ.....	27
3.1. Законодавчі пропозиції.....	27
3.2. Практичні інструменти підвищення ефективності.....	30
ВИСНОВОК	34
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	37

ВСТУП

Актуальність теми участі прокурора у господарських справах обумовлена сучасними тенденціями реформування правової системи України та міжнародними стандартами обмеження повноважень прокурорів поза межами кримінальної юстиції. Ми, разом з науковим керівником, дослідивши історичний розвиток інституту прокурора в європейських країнах та на практиці проаналізувавши еволюцію його ролі в господарських процесах, підкреслюємо, що участь прокурора у судах мала на меті захист державних і суспільних інтересів, забезпечення законності та контроль за виконанням державних функцій у господарських відносинах.

На практиці, однак, у сучасних умовах участь прокурора у господарських справах в Україні є рідкісною, що зумовлено як змінами в Конституції України 2016 року, так і новою редакцією законодавства, що визначає межі його повноважень. Ми, проаналізувавши рішення Верховного Суду та окремі прецеденти господарських справ, зауважуємо, що суди переважно відмовляють у допуску прокурора до участі, мотивуючи це відсутністю реальних підстав для захисту інтересів держави у конкретних ситуаціях. Водночас наявні приклади ефективної участі прокурора доводять, що його присутність у господарському процесі має практичне значення та потребує детального наукового аналізу.

Ми, враховуючи сучасну ситуацію в Україні, дослідивши нормативну базу, визначили, що участь прокурора регламентується Законом України «Про прокуратуру», Господарським процесуальним кодексом України, а також окремими рекомендаціями органів прокуратури та рішеннями Верховного Суду. Аналіз цих джерел дозволяє підняти питання, наскільки реально на практиці реалізується нормативна база і які процесуальні форми участі прокурора є ефективними.

Мета курсової роботи полягає у комплексному дослідженні ролі прокурора у господарських справах, зокрема аналізі його нормативно-

правового статусу, процесуальних форм участі та практичної реалізації цих повноважень на прикладі судової практики України у 2016–2025 роках. Для досягнення цієї мети ми підняли такі завдання:

1. Проаналізувати історичні підходи та загальні принципи участі прокурора у господарських справах, показавши еволюцію інституту від ранніх європейських моделей до сучасності.

2. Вивчити нормативну базу, яка регламентує участь прокурора у господарському процесі, включно з законами, кодексами та підзаконними актами органів прокуратури, і підкреслити їх практичне значення.

3. Охарактеризувати процесуальні форми та повноваження прокурора у господарських справах, а також ідентифікувати типові колізії та проблемні моменти, що виникають на практиці.

4. Дослідити судову практику щодо участі прокурора у господарських справах, проаналізувати типові кейси, підкреслити успішні та проблемні приклади, а також сформулювати узагальнені висновки щодо практичного застосування норм.

Об'єктом дослідження є участь прокурора у господарському процесі України, а предметом — нормативно-правові засади, процесуальні форми та практика реалізації повноважень прокурора у господарських справах. Ми, разом із науковим керівником, піднявши питання практичної реалізації інституту прокурора, досліджуємо, наскільки ефективно він захищає державні інтереси у господарських спорах.

Наукова новизна роботи полягає у комплексному поєднанні історичного розвитку, нормативної бази та практичної реалізації участі прокурора у господарських справах, що дозволяє виявити сучасні тенденції, процесуальні колізії та напрями вдосконалення. Практична значущість полягає в можливості використання результатів дослідження юристами, представниками органів прокуратури та суддями для підвищення ефективності участі прокурора у господарських справах та формування рекомендацій щодо вдосконалення законодавства.

Методологічно ми застосовували порівняльно-правовий, історико-правовий, аналітичний, системний та кейс-аналіз судової практики щодо участі прокурора, що дозволяє максимально об'єктивно оцінити його роль у господарському процесі та виявити типові проблеми й шляхи їх вирішення.

РОЗДІЛ 1. НОРМАТИВНО–ПРАВОВА І ТЕОРЕТИЧНА ОСНОВА УЧАСТІ ПРОКУРОРА В ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ

1.1. Історичні підходи та загальні принципи участі прокурора

Історія інституту публічного представника державних інтересів у суді починається задовго до сучасного поняття «прокурор». Не з проста у світі існує вислів “усі дороги ведуть до Риму”, ці слова мають значення не лише у контексті фізичного розгалуження доріг у Європі, створених ще за часів Римської імперії, а й в контексті витоків різних цивілізаційних надбань перейнятих народами котрі були під керівництвом імперії, та народами що ні разу не входили до її складу, проте перейняли для себе значимі речі та досягнення, адже вплив та значимість результатів праці римської цивілізації для розвитку світу не можливо применшити, в силу існуючих об’єктивних фактів її користі.

Одним з таких надбань були закони, види, назви, та функції посадових осіб. У Римській імперії посадові особи, що мали назву *procurator* (лат. *procurare* — «піклуватися»), це державний фінансовий агент у Стародавньому Римі. Починаючи з часів правління імператора Августа, майже постійно прокуратори призначалися на офіційні посади в імперській адміністрації провінцій або в департаментах імперського уряду, їх робота полягала в зборі, збереженні, контролі, захисті, та управлінні фінансами тих провінцій, куди вони призначалися, постачання критично важливих ресурсів для спокійного існування та розвитку імперії, до таких ресурсів входять: харчові продукти, будівельні матеріали, а також інші ресурси з шахт та копалин, дорогоцінний метал по типу міді, бронзи, срібла, золота, тощо.

Прокуратор підпорядковувався легату, у сенаторських провінціях він мав більше повноважень в адміністрації губернатора та його квестора. Прокуратори також призначалися у провінціях де розташовувалися військові загони, легіони, табори. Завдяки силі війська прокуратор мав додатковий

важіль впливу, навіював страх на населення за непокору не вчасної, не у повному обсязі сплати податків, зборів, чи внесків. Окрім виконавчих функцій, вони також мали судову владу, навіть у справах про призначення смертної кари. [1]

Наступними значимими кроками в цій сфері після Римської імперії, виділилася середньовічна Франція. У 13 столітті тодішній король Людовик IX., своїм ордонансом від 1254 року запровадив інститут «procureurs du roi» — королівських представників, а також *ministère public* (міністр громадськості) у Франції — це прокурорська установа, її представники були відповідальні за кримінальне переслідування та представництво інтересів суспільства у цивільних та господарських справах судових процесів. У ті часи міністри громадськості були відповідальні та уповноважені спостерігати за належним виконанням чиновниками/посадовцями своєї роботи, негідників котрі недбало виконували свою роботу, або були корумпованими, карали.

У наш час становище представників міністерства громадськості дещо відрізняється, що виглядає певною дихотомією для правових аналітиків. Теоретично прокурори того відомства повинні були представляти інтереси суспільства в цілому, а не держави. Проте в кримінальному переслідуванні очевидно вони діють від імені держави, хоч рішення про порушення кримінальної справи приймає сам прокурор, він перебуває під контролем Міністерства юстиції, що є урядовим відомством. Навіть за такої прихованої загрози політичного втручання, прокурори мали значну свободу дій, це проявлялося в їх участі у цивільних та господарських справах в яких він може бути спостерігачем або зацікавленою стороною, у цих справах їх інтерес полягаю у правильності тлумачення закону, його застосуванні, для сприяння правильно прийнятих рішень у судових справах. [2]

Наступним реформатором був Людовік XIV. Перехід від цієї ранньої моделі до системних перетворень епохи Людовика XIV був логічним і водночас ідеологічно зумовленим. Якщо Філіп IV створював прецеденти постійного представництва інтересів корони в судах, то століття та більше

політичної й адміністративної концентрації привели до іншої необхідності: державі потрібен був не тільки випадковий або локальний агент, а організована, ієрархічна система, спроможна забезпечити єдиний підхід до захисту публічних інтересів у масштабі всієї монархії. Людовик XIV апелював до ідеї централізації як до механізму посилення держави, її фінансового ресурсу та імперської стабільності. В умовах постійних військових витрат, масштабних адміністративних видатків та необхідності жорсткого контролю над доходами, організаційне уніфікування прокуратури стало природним інструментом державно-правової політики [12, с. 109].

У 1801 році був відновлений публічний прокурор при кожному кримінальному трибуналі департаменту, що стало одним із перших кроків у відновленні інституції прокуратури після революції. Проте ключовим нормативним актом став *Code d'Instruction criminelle*, ухвалений у листопаді – грудні 1808 року. У цьому кодексі були зафіксовані нові процедури кримінального судочинства і закріплено роль державного переслідувача. Цей крок мав значення не лише для кримінального права, але й опосередковано для процесів захисту державних економічних і майнових інтересів — адже прокуратура, як представник держави, отримала розширені повноваження з ініціювання, контролю й участі у правосудді. Зокрема, зміни торкнулися таких аспектів. По-перше, інституційна організація: прокуратура стала централізованою, підпорядкованою міністерству юстиції та вищим судовим інстанціям. По-друге, процесуальні повноваження державного обвинувача були розширені — він отримав право ініціювати переслідування, вимагати доказів, брати участь у судовому провадженні, а не лише чекати на скаргу приватної сторони. По-третє, спектр функцій розширився — окрім кримінальних справ прокуратура охоплювала більше питань, що торкалися публічного інтересу: контроль над державним майном, захист державних доходів, участь у справі майнових зобов'язань, монопольних прав, торгівлі та оподаткування.

У господарській практиці це означало, що в справах, де державі чи громаді належали доходи або майно, прокуратура могла бути активним учасником: наприклад, у спорі про неправомірне відчуження державного майна, у справі про несплату держподатків або у випадку порушення королівських (державних) привілеїв у сфері торгівлі чи монополій. Такі функції створювали правовий механізм, через який держава могла ефективніше захищати свої економічні інтереси та здійснювати контроль у господарській сфері, не обмежуючись лише кримінальним судочинством.

Водночас цей етап не був позбавлений суперечностей. Центральна роль прокуратури у державно-правових економічних справах піднімала питання про баланс між публічним інтересом і приватною власністю, межі втручання держави у підприємницьку чи торговельну діяльність та ризики зловживання правового інструменту. З часом, у XIX ст., ці питання стали предметом ширших юридичних і політичних дебатів — зокрема, коли питання участі прокурора в господарських справах отримали критичне переосмислення у країнах-реформаторах [9, с. 45].

Історична еволюція процесуальних повноважень прокурора у господарських справах у Німеччині (1871 р.) та Італії (1861 р.) демонструє важливу дивергенцію у континентальній правовій традиції, пропонуючи два різні підходи до втілення принципу захисту громадського порядку (*Ordre public*) у некримінальному судочинстві. Аналіз цього періоду є ключовим для розуміння того, як різні філософії поділу влади вплинули на інституційну роль прокуратури в економічній сфері, перш ніж європейські стандарти XX–XXI століття розпочали уніфікаційний процес. Італійська модель: Наслідування французької традиції та широка участь *Pubblico Ministero*.

Італійське об'єднання та формування правової системи відбувалося під значним впливом французької кодифікації, що знайшло відображення у Цивільному процесуальному кодексі 1865 року (*Codice di Procedura Civile*). У цій моделі, інститут Прокуратури (*Pubblico Ministero*, ПМ) отримав значно ширші повноваження у цивільному та господарському процесі, ніж у

Німеччині. ПМ функціонально виступав як захисник інтересів суспільства (*tutela degli interessi pubblici*) та законності. У справах, що стосувалися публічного економічного інтересу, особливо у процедурах банкрутства (*fallimento*), ліквідації юридичних осіб публічного значення або спорах, що зачіпали державне майно, участь *Pubblico Ministero* була не просто можливою, а часто обов'язковою (*intervento necessario*). ПМ міг виступати ініціатором процесу (*azione*) або ж надавати обов'язкові висновки (*conclusioni motivate*) суду. Цей підхід закріплював за прокурором роль активної сторони або наглядового агента у справах, де інтереси держави чи суспільства були неочевидними для приватних сторін, але важливими для *ordre public*.

Німецька модель: Формалізація та функціональне обмеження *Staatsanwaltschaft* [5, с. 29].

На відміну від Італії, Німецька імперія, що об'єдналася у 1871 році, обрала більш обмежений та функціонально сфокусований підхід до ролі прокурора (*Staatsanwaltschaft*) у некримінальному процесі, що було закріплено у Цивільному процесуальному кодексі 1877 року (*Zivilprozessordnung, ZPO*). Німецька юриспруденція віддавала пріоритет змагальності (*Dispositionsmaxime*) та автономії приватного права, максимально відділяючи кримінальні функції прокуратури від цивільних. Участь *Staatsanwaltschaft* у цивільних справах була вичерпно визначена законом і переважно обмежувалася сферою статусу осіб (шлюбні, сімейні справи, опіка) та захисту інститутів (наприклад, справи щодо реєстрів, оскарження певних публічних актів). Прокурор не мав широкого права втручання у типові господарські суперечки (договори, комерційні угоди, приватні претензії), навіть якщо їхній економічний обсяг був значним. Захист майнових інтересів держави у приватних спорах, як правило, здійснювався спеціалізованими державними юридичними службами, а не *Staatsanwaltschaft*.

Таким чином, у період об'єднання національні кодифікації сформували дві моделі, що стали основою для подальшого розвитку. Італія (як і Франція)

підтримала широку континентальну традицію, де прокурор є активним суб'єктом захисту публічного порядку у цивільно-господарській сфері. Німеччина, навпаки, встановила вузьку модель, де прокурорська функція була майже повністю кримінально-орієнтованою, а його участь у некримінальних справах мінімізована, що стало важливим історичним прецедентом для подальших реформ у Європі та Україні, проте до кодифікації законодавства країн ЄС та України під її стандарти, буде йтися згодом.

1.2. ЄС та Україна спільний закон спільне розуміння

У сучасній європейській правовій практиці помітна тенденція до обмеження участі органів публічного переслідування (прокуратури) у господарських або цивільно-економічних справах, коли раніше такі ролі могли бути ширшими. Перш за все це стосується таких акторів як держави-члени Council of Europe (Рада Європи) та неурядових організацій, і це пов'язано з рядом причин — зокрема, прагненням чітко розмежувати функції кримінального переслідування від господарського судочинства та забезпечити дотримання принципу рівності сторін і правової визначеності. У рамках цього процесу можна виокремити такі питання: хто є суб'єктом змін; чому вони відбуваються; і коли це стало помітним трендом. Передусім, держави-члени Ради Європи, а також органи самої Ради Європи, які виробляють стандарти. Зокрема, Комітет Міністрів Ради Європи ухвалив Recommendation Rec(2000)19 «Про роль прокуратури в системі кримінального правосуддя» 6 жовтня 2000 року, в якому зазначено, що функція прокуратури має зосереджуватись переважно на кримінальному правосудді. Подальше втручання органів-експертів Ради Європи, зокрема Consultative Council of European Prosecutors (CCPE), розглядало ролі прокурора «поза кримінальним правом» і звертало увагу на обмеження таких компетенцій як представництво держави в цивільних чи господарських процесах. Суб'єктом «відмови» або

обмеження стали держави-члени, які на підставі стандартів вирішили переглянути участь прокурора в господарських справах.

Однією з ключових причин є прагнення забезпечити принцип рівності сторін у цивільно-господарському процесі: коли прокурор, як орган державної влади, бере участь у господарському спорі, існує ризик нерівності між сторонами через державний ресурс чи привілейоване становище. У Recommendation Rec(2000)19 підкреслено, що прокуратура має дієво займатися лише там, де порушення закону має кримінальний характер, аби не підривати незалежність суду й не створювати процесуальної переваги одній стороні. Іншою причиною є розмежування кримінальної функції та господарського судочинства — в багатьох системах видно, що процеси з питань майна, контрактів, бізнесу повинні вирішуватись за процедурою, яка більше підходить для цивільного/господарського права, ніж для кримінального переслідування. Також є міжнародні стандарти, що акцентують на незалежності прокуратури — коли вона функціонує переважно в кримінальному контексті, це дозволяє краще дотримуватись стандартів правосуддя; коли ж прокурор входить у господарські процеси, це створює складні питання щодо контролю, підзвітності та спеціалізації [5].

Ключовий рубіж припадає на кінець XX і початок XXI століття. У 2000 році Recommendation Rec(2000)19 була офіційно ухвалена, що стало сигналом для держав-членів переглянути роль прокуратури. Далі, у 2008-2009 роках ССРЕ ухвалює думки з приводу ролі прокуратури «поза кримінальним правом» (Opinion No 3) — це свідчить вже не просто про рекомендації, а про сучасну практику та дискусію. В деяких країнах це призвело до законодавчих змін, де участь прокурора у господарських справах або значно обмежена, або чітко регламентована такими, що мають винятковий характер [5, с. 90].

Науково обґрунтовано можна констатувати, що держави-члени Ради Європи, під впливом міжнародних стандартів і внутрішніх реформ, поступово відмовлялись або обмежували участь прокуратури у

господарських (цивільно-економічних) процесах — з мотивів забезпечення рівності, спеціалізації функцій, правової визначеності і зменшення ризиків державного втручання [6].

Прагнення України змінити роль прокуратури та систему правосуддя в цілому було частиною ширшого пакета судово-правових реформ, що стартували після подій 2013–2014 рр. і були оформлені як державний пріоритет у наступні роки. Ініціатива системного перегляду Конституції в частині правосуддя запроваджувалася насамперед на президентському рівні: у березні 2015 року Президент Петро Порошенко підписав указ про створення Конституційної комісії, завданням якої стало підготувати пропозиції щодо оновлення Основного Закону у частині правосуддя та верховенства права; таким чином Президент формально став першим каталізатором процесу, який пізніше привів до змін у статусі прокуратури. Паралельно активну роль відігравали урядові і парламентські інститути — Кабмін, робочі групи при Верховній Раді та підкомітети, що напрацьовували тексти змін і супутніх законів; у підготовці брали участь також міжнародні експерти (Venice Commission, OSCE/ODIHR) та донорські програми, які надавали аналітичну й технічну допомогу.

Причини, що спонукали до перегляду ролі прокуратури, були як політичними, техніко-юридичними та практичними. Політичною передумовою була потреба демонструвати кроки до європейських стандартів правової держави — зокрема, демонтувати механізми «загального нагляду» органів, що заважали незалежності судів і захисту прав людини. Практичною передумовою стала системна критика прокуратури як інституції, яка накопичувала надмірні повноваження (включно з так званим «загальним наглядом» у різних сферах), мала низький рівень професійної автономії та була піддана політичному впливу. Аналітичні звіти та висновки міжнародних експертів (Venice Commission, OSCE) наполягали на чіткому розмежуванні функцій: кримінальне переслідування — це сфера прокуратури; цивільні/господарські спори мають вирішуватися через відповідні інститути і

механізми представництва державних інтересів, але не шляхом «універсального» прокурорського нагляду. На підґрунті таких зауваг у 2015–2016 рр. команда експертів разом із українськими парламентарями напрацьовувала зміни, що мали остаточно прибрати з Конституції механізм загального прокурорського нагляду і закріпити інші гарантії незалежності правоохоронних та судових інституцій.

Хронологічно процес розгортання реформи мав кілька чітких етапів. Після створення Конституційної комісії наприкінці 2015 р. напрацьовані проєкти були передані до Верховної Ради; у першій половині 2016 р. парламент розглядав і погоджував пакет законодавчих змін, що супроводжувалися висновками Венеційської комісії та оцінками міжнародних місій. Сама Парламентська процедура завершилася 2 червня 2016 року, коли Верховна Рада у повторному (другому) читанні ухвалила зміни до Конституції щодо правосуддя — за даними парламенту, рішення підтримали 335 народних депутатів (понад мінімально необхідні 300 голосів) — і того ж дня було ухвалено супутній пакет законів про суди та статус суддів. Новела набрала чинності дещо пізніше, після прийняття реалізаційних законів і формальних процедур; остаточно значна частина змін набула чинності 30 вересня 2016 р. (дата набрання чинності реалізаційних норм).

Значна частина опозиційних депутатів і громадськості сформувала критичні зауваження до окремих положень (зокрема — щодо монополії адвокатури на представництво в суді і про механізми добору суддів). Громадянські організації та правозахисники відзначали, що хоч символічно й системно реформування потрібне, проте окремі норми видовжені чи непродумані: наприклад, запровадження обов’язкової адвокатської монополії на представництво в судах у всіх справах викликало спротив (правозахисники казали, що це звужує доступ до правосуддя) і було предметом широкої критики.

Серед правничої спільноти також лунали розбіжні оцінки: одні юристи

вітали ухвалені зміни як необхідний крок до європейських стандартів і очищення судової системи, інші — як непродуманий і частково популістський пакет, що не вирішує кореневих проблем корупції й політичного впливу. Детальні аналітичні розбори підкреслювали, що реформа була частиною компромісу між політичними силами та міжнародними вимогами, а її ефективність залежатиме від подальшої реалізації та створення незалежних кадрових процедур.

Ініціаторами конкретних змін у частині прокуратури окрім Президента були й інші суб'єкти: робочі групи при парламенті, Офіс Генпрокурора (який формулював власні пропозиції щодо збереження частини повноважень), міжнародні партнери (ЄС, Рада Європи) та громадські ініціативи — разом вони формували «пакет» пропозицій, який у підсумку і став предметом голосування. Сукупна динаміка — президентська ініціатива, технічна робота парламентських комітетів і міжнародний «супровідний» тиск — стала каталізатором змін, хоча ці актори іноді мали різні бачення і з ними пов'язаний був великий громадський і професійний дискурс.

На правову систему України вплинула Конституційна реформа 2016 р. формально поклала початок процесу «відмежування» прокурорської функції від загального нагляду: на рівні Конституції та законодавства було закладено механізми, що звужували повноваження прокурора у цивільних та господарських питаннях, переклавши частину представницьких функцій на інші інститути або встановивши чіткі критерії для втручання прокуратури. По-друге, зміни створили підстави для наступних процедурних і кадрових трансформацій (відповідні закони про судоустрій, конкурси до дев'яти судів, дисциплінарні процедури тощо). Проте практика показала, що формальні зміни без стійких процедур і незалежних систем добору кадрів лише частково вирішують проблему: реальна трансформація залежить від подальшого імплементаційного пакета, незалежних перевірок і політичної волі до очищення інституцій. Аналітики відзначали, що 2016 р. створив юридичну основу для європейської інтеграції та підвищення стандартів, але

одночасно відкрив нову фазу боротьби за те, як саме інтерпретувати й застосовувати обмеження прокурорських повноважень у господарських та цивільних процесах. 2016-й рік став віхою, але не фінішною крапкою. З конституційного рівня Україна заклала необхідні політико-правові рамки для мінімізації втручання прокуратури у некримінальні справи та для приведення національної системи у відповідність до європейських стандартів. Проте реальний вплив цих змін на практику господарського судочинства і на роль прокурора визначається не лише текстом Конституції, а набором супутніх законів, судової практики та процесів кадрового відбору, які продовжують розвиватися в наступні роки. Саме тому аналіз 2016 року потрібно розглядати як стартову фазу великого реформаторського циклу, у якому Україна відходить від радянської моделі «загального нагляду» і рухається в бік спеціалізації та європейських стандартів правосуддя, але ще має значні імплементаційні виклики [7].

Проте ідеальною дана реформа не була, мала на меті вирішити одну проблему, а породила іншу – адвокатська монополія. Питання про виключне (монопольне) право адвокатів на представництво в судах, яке було фактично закріплено в Конституції України внаслідок змін 2016 року (ст. 131-2), викликало активну публічну та експертну дискусію — як на етапі підготовки змін, так і після їх ухвалення. Цю дискусію вели самі адвокатські об'єднання (що підтримували ідею монополії), академічна спільнота, незалежні експерти, правозахисні організації та деякі медіаресурси — і кожна сторона висловлювала чіткі аргументи «за» або «проти», із конкретними публікаціями, аналітикою та заявами [9, с. 87].

Почнемо з того, хто публічно підтримував монополію. Українська національна адвокатська асоціація (НААУ / UNBA) публічно відстоювала ідею того, що виключне представництво адвокатів підвищить якість правничої допомоги і відповідатиме європейським стандартам. На сайті НААУ наведено роз'яснення про «плюси» адвокатської монополії та аргументацію, чому вона, на думку асоціації, є позитивним кроком (зокрема

— підвищення професійності представництва, зменшення ризиків захисту прав некомпетентними «представниками» тощо). Цю позицію НААУ можна побачити в кількох публікаціях і аналітичних матеріалах організації. Натомість хто і чому критикував — є багато конкретних прикладів. Публічно й документально критичні зауваження робили:

Академічні дослідники та юридичні аналітики. У наукових публікаціях і статтях розглядалися ризики для доступу до правосуддя, зокрема аргументи про те, що монополія збільшує вартість доступу до суду для вразливих категорій населення (особливо в адміністративних і малозначних спорах), і що для деяких категорій справ (адміністративні, трудові, дрібні господарські) обов'язкова участь адвоката може бути непропорційним навантаженням. Приклади таких праць і висновків — дослідження у виданнях LSEJ, аналітичні статті, дисертаційні роботи й публікації на наукових майданчиках. Громадські організації та експертні центри, що працюють у сфері доступу до правосуддя та антикорупції, у своїх звітах підкреслювали ризик звуження доступу до правосуддя через дорожчання послуг, необхідність розвитку мережі безоплатної правової допомоги та відсутність достатньої державної підтримки для забезпечення прав осіб, які не мають коштів на оплату адвоката. Наприклад, Transparency International — Ukraine й інші громадські аналітичні організації в своїх оглядах та оцінках реформ звертали увагу на ці ризики та наголошували на необхідності комплексної імплементації реформ (супровідних гарантій, механізмів фінансування доступу до правничої допомоги тощо) [10].

Практикуючі юристи та корпоративні клієнти дали змішані оцінки: частина великої юридичної спільноти (юридичні фірми, корпоративні юристи) висловлювала занепокоєння щодо обмеження гнучкості представництва (наприклад, штатні юристи підприємств або юрисконсультанти могли втратити можливість представляти інтереси фірм у судах без статусу адвоката), що створювало додаткові витрати для бізнесу. Існували публікації, презентації і виступи корпоративних юристів на конференціях, у яких вони

аргументували, що монополія може підвищити витрати бізнесу та ускладнити судове відстоювання інтересів [11].

Право захисні висновки щодо доступу до правосуддя. Дослідницькі матеріали про доступ до безоплатної правової допомоги (наприклад, оцінки системи VA/Legal Aid у прифронтових регіонах) відзначали, що монополія без одночасного розширення гарантій безоплатної допомоги створює ризики для людей, які не можуть оплатити адвоката — і відповідні звіти містять конкретні дані про обмежену доступність послуг у низці регіонів [13].

1.3. Нормативна база та перелік повноважень прокурора у господарському процесі

Основу нормативного регулювання становлять:

Конституція України, зокрема стаття 131-1, у редакції Закону України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)». Цією нормою чітко визначено, що прокуратура здійснює представництво інтересів держави в суді лише у виключних випадках і в порядку, визначеному законом. Таким чином, було закладено конституційне обмеження участі прокурора у цивільних та господарських справах, що раніше мала більш широкий характер;

Господарський процесуальний кодекс України (у редакції від 3 жовтня 2017 року, Закон № 2147-VIII). У статті 23 ГПК України закріплено, що прокурор має право звертатися до господарського суду в інтересах держави у випадках, визначених законом, якщо орган, уповноважений здійснювати захист цих інтересів, не вчиняє відповідних дій або не може їх вчинити. При цьому суд зобов'язаний перевірити наявність правових підстав для такої участі. Таким чином, нормативна база 2016–2025 років демонструє звуження прокурорських повноважень у господарських процесах, їх підпорядкування принципу субсидіарності (тобто втручання лише за відсутності ефективного

захисту державних інтересів іншими органами) і посилення ролі судового контролю за правомірністю участі прокуратури [14].

Основні повноваження прокурора у господарських справах

1. Представництво інтересів держави або територіальної громади в суді
Прокурор має право звернутися до господарського суду з позовом в інтересах держави, якщо: уповноважений орган державної влади не діє або не в змозі захистити ці інтереси; порушено публічний інтерес, що виходить за межі вузько спеціалізованих органів.

2. Вступ до вже розпочатого господарського процесу – прокурор може вступити у справу на будь-якій стадії процесу для захисту державних інтересів, навіть якщо сторонами вже є приватні суб'єкти господарювання або органи державної влади.

3. Подання заперечень та клопотань: прокурор має право подавати до суду клопотання про забезпечення позову, заявляти відводи, подавати заперечення на позовні заяви чи інші процесуальні документи, якщо це необхідно для охорони державних інтересів.

4. Участь у процедурах забезпечення доказів та експертиз: прокурор може ініціювати проведення судової експертизи, збір доказів, залучення фахівців та інших процедур, що безпосередньо стосуються захисту державного або публічного інтересу.

5. Підготовка та подання апеляційних чи касаційних скарг: прокурор має право оскаржувати рішення господарських судів в апеляційній та касаційній інстанціях у межах інтересів держави або публічного інтересу [23].

6. Субсидіарне представництво у справах приватного характеру: прокурор може брати участь у справах, що стосуються приватних господарських спорів, лише якщо відсутня можливість ефективного захисту цих інтересів уповноваженим органом і є суспільний інтерес.

Обмеження повноважень прокурора у господарських справах визначає, що прокурор: не може замінювати сторони спору, якщо вони вже діють

самостійно; не має права втручатися у господарські спори без підтвердження наявності суспільного або державного інтересу; зобов'язаний дотримуватися принципу субсидіарності, тобто діяти лише після перевірки бездіяльності органів, відповідальних за захист державного інтересу [16].

РОЗДІЛ 2. ПРОЦЕСУАЛЬНІ МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРОКУРОРА: ПРАКТИКА ТА ПРОБЛЕМИ

2.1. Форми участі прокурора в провадженні

Форми участі прокурора в провадженні — це встановлені законом способи реалізації прокурором своїх повноважень у судовому процесі з метою забезпечення законності, захисту прав і свобод громадян, а також інтересів держави.

Залежно від виду судочинства та характеру процесуальної діяльності прокурора, виділяють основні форми його участі:

1. Ініціювання провадження (звернення прокурора до суду): прокурор може самостійно ініціювати судовий розгляд, подаючи позовну заяву — у цивільному або господарському процесі (наприклад, про захист інтересів держави, прав неповнолітніх, недієздатних осіб тощо); скаргу, подання, заяву — у справах адміністративного або кримінального характеру [6, с. 76].

Норми закону: ст. 23 Закону України «Про прокуратуру» (2014 р.); ст. 45 ЦПК України; ст. 53 ГПК України; ст. 60 КАС України.

2. Участь у розгляді справи судом. Брати участь у судовому засіданні, давати пояснення, ставити запитання сторонам, експертам, свідкам; висловлювати думку щодо вирішення справи по суті; підтримувати поданий ним позов або вступати у вже відкриту справу, якщо це необхідно для захисту публічних інтересів. Приклад: участь прокурора у справах про позбавлення батьківських прав, стягнення збитків, завданих державі.

3. Надання висновку у справі. У певних категоріях справ суд зобов'язаний залучити прокурора для надання висновку, навіть якщо він не є стороною. До таких належать: справи щодо усиновлення, обмеження чи позбавлення батьківських прав, встановлення опіки, піклування тощо (ст. 46 ЦПК України); справи, пов'язані із захистом прав неповнолітніх або

недієздатних осіб; господарські справи, якщо йдеться про захист інтересів держави.

4. Реагування на незаконні рішення, дії чи бездіяльність суду. Вносити апеляційні та касаційні скарги на рішення судів, якщо вони суперечать закону або порушують інтереси держави; звертатися із заявами про перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами. Норми: ст. 23 Закону «Про прокуратуру»; ст. 292, 324 ЦПК; ст. 254, 284 ГПК; ст. 293, 328 КАС.

Участь у виконанні судових рішень. Контролювати законність виконання судових рішень, зокрема у справах, де він представляв інтереси держави; вживати заходів прокурорського реагування у разі незаконного невиконання або затягування виконання судового рішення [23], [24].

2.2. Процедурні питання. Практичні колізії

Можна навести приклад на справі № 914/2493/23, рішення від 14.02.2024 Господарського суду Львівської області (участь прокурора) Прокурор (керівник Самбірської окружної прокуратури Львівщини) звернувся в інтересах держави в особі Турківська міська рада (Самбірський район) до ФОП Здебського О. М.

Позов про стягнення 294 929,48 грн на підставі неналежного виконання договорів (робіт і зберігання майна).

Процедурні питання / колізії:

1. Підстава представництва прокурором інтересів держави.

У мотивувальній частині суд відзначає, що прокурор звернувся із листами до Турківської міськради із проханням звернутись до суду, але отримав відповідь, що міськрада не має коштів та просить прокурора замість неї звернутись. Суд визнав це достатнім для підтвердження підстави прокурорського представництва (інтереси держави не були захищені уповноваженим органом).

Колізія: Закон передбачає, що прокурор може діяти, якщо відповідний орган не діє або діє неналежно (ст. 23 Закону «Про прокуратуру»). Проте в практиці часто не визначено чітко, коли саме цей орган вважається “не діє” або “неналежно діє”. У цій справі міськрада визнала, що коштів не має — але чи це однозначна ознака бездіяльності? Суд визнав так.

2. Повідомлення відповідача та відкриття провадження.

Суд встановив, що відповідач не отримав ухвалу, поштове відправлення повернулося через “закриту територію”, листоноша залишив повідомлення, але ніхто не з’явився. Суд здійснив додатково телефонограму та електронне повідомлення.

Колізія: Участь прокурора тягне додаткову відповідальність щодо дотримання повідомлення сторін. Якщо повідомлення не належно вручено — це може бути процедурною підставою для скарги. Тут видно, що суд зробив зусилля, але відповідач не з’явився. Це впливає на право відповідача на захист.

3. Вибір провадження та зміна процедури.

Спершу справа була відкрита за правилами спрощеного позовного провадження (ухвала 21.08.2023), але потім (13.11.2023) суд ухвалив здійснювати подальший розгляд за правилами загального позовного провадження.

Колізія: Перехід між процедурами створює питання: чи відповідає це праву відповідача на обрану форму провадження, чи не створює це для нього несподіваних процесуальних переваг для іншої сторони (тут — держави через прокурора).

4. Визначення стадії й моменту вступу прокурора.

Суд зазначив, що прокурор подав позов 14.08.2023 після листів 25.05.2023 та 13.07.2023 до міськради, тобто перевищив три місяці, але отримав підтвердження, що міськрада не звернулася.

Колізія: Не завжди чітко встановлено, який строк вважається “розумним” для компетентного органу звернутись до суду до початку дії

прокурора. У цій справі це понад 3 місяці — суд визнав достатнім. Але відсутність чітких критеріїв створює нестабільність у практиці.

Висновок (з практичними уроками):

Справа чітко ілюструє, що прокурор може виступати в господарському процесі, якщо він обґрунтовує, що уповноважений орган не захищав інтереси держави, і надає відповідні листи та відповіді органу.

Суб'єкт відповідача повинен бути належним проінформований — процедура повідомлення має бути формально дотримана, інакше відповідач може оскаржити.

Перехід між форматами провадження (спрощене → загальне) може викликати питання рівності сторін — важливо, щоб це не створювало переваги для представника держави.

Чіткість у межах стадії вступу та строків дій органів державного захисту — критичний момент.

Сам факт того, що міськрада не подала позов через відсутність коштів, був визнаний судом як “не здійснення захисту інтересів держави” — але інші суди можуть мати інший підхід [17].

2.3. Судова практика: типові кейси та рішення судів

На основі глибокого аналізу реальних судових рішень, серед яких особливо важливими є постанови Верховний Суд України від 29 травня 2025 р. у справі № 922/3727/19, а також від 29 листопада 2022 р. у справі № 240/401/1, мною разом із науковим керівником здійснено систематизацію типових кейсів участі прокурора у цивільному і господарському процесах та формулювання висновків щодо закономірностей та умов успішності такої участі. У першому кейсі («захист державних або суспільних інтересів прокурором») висвітлено ситуацію, коли прокурор виступає як позивач або учасник провадження на захист інтересів держави чи територіальної громади — зокрема, у справі № 922/3727/19 прокурор подав

позов до органів місцевого самоврядування та управління комунального майна, вказавши на порушення вимог законодавства про місцеве самоврядування та приватизацію, що завдало шкоди інтересам держави або громади. Суд першої та апеляційної інстанцій задовольнив позов, а Верховний Суд у своїй постанові акцентував на необхідності обґрунтування прокурором, в чому саме полягає порушення інтересів держави, та чи був уповноважений орган, який мав здійснювати захист цих інтересів (або чи відсутній такий орган) — ухваливши, що такі підстави були наявні. У межах цього кейсу разом із керівником ми дійшли висновку, що ключовою складовою успіху є наявність доказів того, що рішення чи дії органу влади прийняті з порушенням закону і що це створює загрозу або шкоду інтересам держави чи громади, а також правильне оформлення процесуальної позиції прокурора (зазначення підстав, органу, уповноваженого здійснювати функції) [18], [19].

У другому кейсі («відмова через відсутність правового інтересу або порушення процедури») досліджено практику, коли прокурор вступає в цивільне чи господарське провадження, але позов або вступ не задовольняється через те, що не доведено правовий інтерес, або порушено порядок звернення. У справі № 240/401/1 Верховний Суд, розглядаючи участь прокурора, нагадав, що він має право звертатися до суду лише у виключних випадках, передбачених законом, і повинен обґрунтувати, в чому полягає порушення інтересів держави, а також зазначити орган, уповноважений на захист. Суд звернув увагу на те, що участь прокурора не може порушувати принцип рівності сторін. З огляду на це, ми разом з науковим керівником встановили, що недотримання процесуальних норм, невказання органу чи недостатність доказів порушення інтересів держави є типовими причинами відмов. У третьому кейсі («прокуратура як учасник цивільного процесу щодо захисту прав вразливих груп») аналізовано ситуації, коли прокурор звертається до суду в інтересах дітей, неповнолітніх, осіб з інвалідністю або потерпілих від злочинів. Така участь має особливий

характер, бо акцент переноситься на захист конституційних прав та свобод, а не лише на державні чи майнові інтереси. У цьому контексті разом із керівником ми дійшли висновку, що тут обов'язково має бути чітке обґрунтування, яка саме група захищається, які порушені права чи свободи, та в чому полягає бездіяльність чи неспроможність іншого органу захистити ці права. При цьому процесуально прокурор повинен дотримуватися тих самих вимог, що й у попередніх кейсах — зазначити підстави, орган і доказову базу. На підставі системного розгляду цих трьох типових кейсів мною та науковим керівником виділено такі основні закономірності судової практики: успішність звернення прокурора залежить від (1) наявності чітко виявленої шкоди або загрози порушення інтересів держави, громади або прав вразливої групи; (2) доведенням того, що орган державної влади або місцевого самоврядування не виконав чи неналежно виконував повноваження щодо захисту цих інтересів; (3) правильного процесуального оформлення позову чи заяви прокурора — тобто правильного зазначення суб'єкта, органу, підстав, причин; (4) дотримання принципу рівності сторін і законності участі прокурора у процесі, що підтверджується практикою Верховного Суду [20], [21].

РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНІ ПРОПОЗИЦІЇ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

3.1. Законодавчі пропозиції

На основі проведеного мною та науковим керівником комплексного аналізу норм чинного законодавства, рішень господарських судів та практики застосування конституційних положень, встановлено, що ефективність участі прокурора в господарському процесі значною мірою залежить від чіткості легального визначення понять «інтерес держави», «публічний інтерес» та критеріїв їх встановлення у кожній конкретній справі. Водночас виявлено, що попри існування фундаментального рішення Конституційного Суду України від 08.04.1999 № 3-рп/99, у якому дано офіційне тлумачення зазначених категорій, у правозастосовній практиці залишаються невизначеність, неоднорідність підходів та різні стандарти доказування, які значно ускладнюють реалізацію прокурором своїх повноважень у господарському судочинстві. Саме тому пропонуються такі законодавчі зміни [7, с. 67].

1) Нормативне конкретизування критеріїв “інтересу держави” та “публічного інтересу” у господарських правовідносинах. Пропозиція ґрунтується на аналізі вищезгаданого рішення Конституційного Суду України № 3-рп/99, у якому визначено, що інтереси держави — це потреби у здійсненні загальнодержавних програм, спрямованих на захист суверенітету, економічної безпеки, національних багатств та державної власності. Крім того, КСУ підкреслив, що публічний інтерес охоплює як інтереси держави, так і інтереси суспільства загалом.

Однак попри значення цього рішення, воно має концептуальний, а не процедурний характер. У ньому не визначено:

– конкретних процесуальних критеріїв, за якими суд повинен встановлювати існування публічного інтересу у господарській справі;

- обсягу і стандартів доказів, що підтверджують бездіяльність компетентного органу;
- випадків, у яких публічний інтерес у сфері господарювання презюмується;
- меж прокурорського втручання у договірні, майнові чи корпоративні спори суб'єктів господарювання.

Саме відсутність таких конкретних законодавчих положень призводить до того, що господарські суди нерідко по-різному тлумачать як сам факт існування публічного інтересу, так і достатність аргументації прокурора. Аналіз типових судових рішень показує, що саме невизначеність критеріїв є основною підставою відмов у допуску прокурора [9, с. 80].

З огляду на це пропонується законодавчо закріпити:

- перелік ключових матеріальних ознак публічного інтересу у сфері господарювання (ризик втрати бюджетних коштів, державного майна, порушення економічної безпеки, загрозу стратегічним ресурсам, порушення прав територіальної громади тощо);
- презумпцію існування інтересу держави у спорах щодо земель державної чи комунальної власності, бюджетних коштів, комунальної інфраструктури, закупівель, надр та інших ресурсів;
- нормативне закріплення ситуацій, у яких прокурор автоматично має право на позов, без необхідності додаткового доведення факту наявності публічного інтересу.

Таким чином, запропонована зміна не суперечить рішенням КСУ, а навпаки — забезпечує процесуальне втілення його ідеології, усуваючи прогалини, які виникли після появи нового господарського процесуального законодавства.

2) Законодавче встановлення обов'язку органів державної влади та органів місцевого самоврядування надавати прокурору вмотивовану письмову відповідь з приводу стану захисту інтересів держави

Хоча чинне законодавство передбачає необхідність звернення прокурора до відповідного органу перед поданням позову, однак:

- строки;
- зміст відповіді;
- форма;
- відповідальність за її ненадання
- законодавчо не врегульовані.

У ряді судових рішень господарські суди прямо зазначають, що прокурор не довів, що компетентний орган не здійснював захист інтересів держави, або надані листи органів є надто формальними. Це призводить до відмови в допуску прокурора [11, с. 90].

Законодавче закріплення чітких вимог стане новелою, яка гарантуватиме прокурору достатню доказову базу для обґрунтування підстав представництва.

3) Створення електронного механізму взаємодії між прокурором та державними органами у вигляді окремого електронного модуля

Сьогодні відсутня централізована цифрова система, яка б забезпечувала фіксацію звернень прокурора, дат отримання відповіді та утворювала юридично значимі електронні докази. Впровадження такого механізму:

- уніфікує процедуру;
- усуне спори про строки повідомлення;
- дозволить суду оперативно перевіряти, чи дійсно орган влади реагував на порушення.

Це є новим цифровим інструментом, який адаптує процесуальні гарантії до сучасних умов електронного судочинства.

4) Нормативне визначення спеціальних “змагальних обов’язків прокурора” ГПК України не містить окремих положень про обсяг доказування прокурора. Через це деякі суди фактично висувають прокурору завищений доказовий стандарт — довести навіть мотиви бездіяльності органу влади. Це суперечить природі прокурорських повноважень і створює процесуальні бар’єри.

Удосконалення цієї норми має забезпечити:

- визначення конкретного обсягу доказів, які прокурор повинен подати;
- встановлення, що ненадання органом влади відповіді в строк є самостійною підставою визнання органу бездіяльним;
- право прокурора просити суд витребувати інформацію, яку орган влади незаконно приховує [8, с. 90].

5) Запровадження законодавчого визначення категорії “публічна шкода” У чинному законодавстві відсутнє поняття “публічна шкода”, хоча ця категорія давно використовується в антикорупційній, бюджетній і господарській сферах. Законодавча формалізація цього поняття:

- спростить встановлення підстав для прокурорського позову;
- уніфікує судову практику;
- дасть змогу судам ефективно оцінювати наслідки порушення для держави або громади.

Це також узгоджується з ідеологією рішення КСУ, оскільки публічна шкода є формою порушення публічного інтересу.

Таким чином, врахування рішення Конституційного Суду України № 3-рп/99 не лише не зменшує актуальності запропонованих законодавчих змін, але й навпаки підсилює їхню обґрунтованість. Рішення КСУ забезпечує конституційний фундамент, тоді як запропоновані нами новели формують чітку, конкретну й сучасну процесуальну модель участі прокурора у господарському судочинстві. Їх реалізація сприятиме єдності судової практики, усуненню надмірних бар’єрів для прокурора та забезпечить реальний, а не декларативний захист інтересів держави.

3.2. Практичні інструменти підвищення ефективності

Підвищення результативності участі прокурора в господарському судочинстві неможливе без запровадження комплексу практичних заходів, спрямованих на вдосконалення доказової роботи, оптимізацію взаємодії з

органами державної влади та підвищення професійної компетентності. Аналіз судових справ, на які спирався виклад у попередніх розділах, показує, що саме якість процесуальної підготовки та організаційні механізми роботи прокуратури є визначальними для успішного представництва інтересів держави. Виходячи з цього, доцільно сформувані низку практичних інструментів, які здатні забезпечити реальне підвищення ефективності.

Передусім необхідним є впровадження внутрішнього алгоритму попередньої оцінки підстав для звернення прокурора до суду. Йдеться не лише про фіксацію бездіяльності уповноважених органів, а про більш широку процедуру: системну перевірку відповідності майбутнього позову критеріям публічного та державного інтересу, визначеним у рішеннях Конституційного Суду та практиці Верховного Суду; визначення того, чи є порушення такими, що становлять загрозу саме державним інтересам, а не інтересам окремого суб'єкта; формування мотиваційного висновку щодо необхідності представництва. Практика свідчить, що чітко окреслений і документально підтверджений попередній аналіз зменшує ризик відмови у відкритті провадження та усуває претензії суду щодо відсутності належного обґрунтування підстав участі прокурора [10, с. 89].

Другим важливим інструментом є організація ефективних міжвідомчих контактів. Йдеться про розроблення комунікаційних протоколів між прокуратурою та органами, відповідальними за управління державною власністю, контроль у сфері закупівель, земельні відносини і фінансові операції. Такі протоколи мають містити умови передачі інформації, строки реагування, обов'язки щодо попереднього аналізу й механізми оперативного залучення фахівців. Сучасна судова практика показує, що ефективне представництво у значній частині справ можливе лише за умови того, що прокурор отримує оперативну, повну й достовірну інформацію від інших органів. Стандартизація взаємодії надає можливість уникати прогалин у доказуванні, а також забезпечує єдині вимоги до оформлення матеріалів, які подаються до суду.

Подальшим інструментом є розвиток спеціалізації прокурорів у сфері господарського права. Господарські спори часто містять складні економічні, фінансові, корпоративні та інколи технічні аспекти. Відтак прокурор, який не володіє відповідними знаннями, втрачає здатність належним чином протистояти досвідченим представникам сторін або повноцінно аналізувати господарські правочини. Запровадження системи постійної професійної спеціалізації, обов'язкових курсів підвищення кваліфікації, а також формування внутрішньої бази методичних матеріалів дозволяє посилити якість мотивування позовів та правових позицій. Створення єдиного інформаційного простору для прокурорів у вигляді добірок найбільш значущих рішень Верховного Суду сприятиме виробленню узгоджених підходів до захисту державних інтересів [4, с. 12].

Окремого значення набуває створення стандартизованих моделей процесуальних документів. Йдеться не про механічне дублювання шаблонів, а про методично опрацьовані структури позовних заяв та заяв процесуального характеру, що враховують усталену позицію судової практики. Такі моделі повинні містити рекомендовані конструкції обґрунтування державного інтересу, типові формулювання щодо причинно-наслідкового зв'язку між порушенням і шкодою державі, а також алгоритм перевірки відповідності вимогам господарського процесуального законодавства. Використання таких моделей забезпечує єдність стилю процесуального представництва та зменшує кількість помилок, що зазвичай виникають у позовах, підготовлених у стислі строки або без достатньої методичної підтримки.

З огляду на те, що значна частина спорів потребує глибокої аналітики, необхідним практичним інструментом є інтеграція сучасних систем моніторингу ризиків.

Йдеться про регулярне використання баз державних реєстрів, автоматизованих систем контролю закупівель, аналітичних інструментів для виявлення аномалій у діяльності державних підприємств і комунальних

об'єктів. Проактивний моніторинг дозволяє прокуророві своєчасно виявляти порушення, що можуть призвести до втрат бюджету або незаконного вибуття майна, ще до того, як наслідки стануть незворотними. У багатьох випадках судові рішення, у яких позови прокурора були задоволені, містять посилання саме на те, що прокурор надав докази, отримані внаслідок попереднього системного моніторингу, а не лише в межах вже відкритого спору.

Важливим практичним компонентом є забезпечення належного рівня доказової бази, що передбачає ширше використання експертних висновків. Складність господарських спорів часто потребує спеціальних знань у сферах економіки, будівництва, фінансового аналізу або оцінки майна. Відтак формування переліку експертних установ, вироблення стандартів щодо підготовки матеріалів для проведення експертизи, а також визначення критеріїв доцільності її призначення забезпечують більш глибоке й впевнене доказування позиції прокурора. У ряді випадків саме експертні дослідження дозволяли підтвердити факт завдання збитків державі, недійсність господарських договорів чи необґрунтованість рішень органів управління комунальним майном [14, с. 192].

У цілому запропоновані практичні інструменти мають на меті створення цілісної системи роботи прокурора в господарських справах. Їх запровадження сприяє підвищенню якості обґрунтування позовів, усуває проблеми, що найчастіше фіксуються судами під час оцінки правомірності участі прокурора, та забезпечує формування більш послідовної, професійної та передбачуваної практики представництва інтересів держави в господарській юрисдикції.

ВИСНОВОК

У ході проведеного дослідження було всебічно проаналізовано правовий інститут участі прокурора в господарському процесі, простежено його історичну еволюцію, сучасні нормативні засади, конкретні процесуальні форми реалізації повноважень, а також проблеми, що виявляються у практиці господарських судів України. Розгляд питання у динаміці дозволив не лише відтворити історичні підходи до функції прокурора, а й визначити, які концептуальні риси зберегли актуальність у сучасному правопорядку. Історичний аналіз показав, що участь прокурора як інститута, покликаного забезпечувати дотримання публічного інтересу, трансформувалася від нагляду в умовах адміністративно-командної моделі до чітко окресленої функції представництва інтересів держави в суді згідно з Конституцією України та чинним законодавством.

Вивчення нормативної бази дало можливість встановити, що сучасна регламентація повноважень прокурора у господарському процесі є результатом складного поєднання конституційних приписів, положень Закону України «Про прокуратуру» та норм Господарського процесуального кодексу України. Попри це, низка ключових понять — зокрема зміст і межі “державного” та “публічного інтересу” — залишаються недостатньо конкретизованими на рівні процесуальних норм, що створює передумови для різнотлумачень. Впливовим методологічним орієнтиром для судової практики стало рішення Конституційного Суду України № 3-рп/99, у якому були визначені підходи до тлумачення публічного інтересу; водночас його загальний характер потребує подальшого нормативного розвитку у спеціальному процесуальному законодавстві.

Дослідження повноважень прокурора у господарському судочинстві засвідчило, що вони охоплюють широкий спектр інструментів — від права на подання позову та вступ у вже відкрите провадження до повноважень заявляти клопотання, подавати докази, брати участь у засіданнях, ініціювати

експертизу та висловлювати правову позицію. Разом із тим аналіз практики свідчить, що реалізація цих повноважень натрапляє на низку практичних труднощів. Особливої уваги потребує питання доведення підстав для представництва: суди послідовно вимагають від прокурора не лише обґрунтувати наявність порушеного державного інтересу, але й підтвердити, що уповноважений орган не здійснює або не може здійснювати відповідний захист належним чином.

У другому розділі роботи було простежено, що форми участі прокурора у господарському провадженні тісно пов'язані з процесуальними вимогами та колізіями, які неодноразово стають предметом судових спорів. Найпоширенішими проблемами, що впливають із судової практики, є: надмірні або нерівномірні вимоги судів до мотивування позову; обмеження участі прокурора у тих випадках, коли суд вважає, що державний інтерес не доведений достатньою мірою; труднощі, пов'язані з доказуванням бездіяльності органів державної влади; неоднакове застосування норм ГПК України щодо участі прокурора у різних категоріях справ.

Розглянута в роботі судова практика (типові кейси, що були детально проаналізовані у підрозділі 2.3) підтверджує, що успішність участі прокурора у господарських спорах значною мірою залежить від належного обґрунтування наявності державного інтересу, ретельної доказової бази та дотримання вимог процесуального закону. Позитивні рішення, у яких суд задовольняв позови прокурора, свідчать, що ключову роль відіграє здатність прокуратури надати чіткі, підтверджені документами аргументи щодо реального або потенційного завдання шкоди державі, а також довести системність порушення чи очевидність загроз публічному сектору.

У третьому розділі на підставі узагальнення історичних, правових і практичних аспектів діяльності прокурора сформульовано низку законодавчих та організаційно-практичних пропозицій. Законодавчі рекомендації спрямовані на усунення системних прогалин у регулюванні: конкретизацію понять державного та публічного інтересу; визначення

процедур оцінки підстав для участі прокурора; встановлення чітких вимог до взаємодії між прокуратурою та органами державної влади щодо повідомлення про порушення; створення єдиного підходу до форм доказування бездіяльності органів, уповноважених на захист державних інтересів. Практичні пропозиції охоплюють розробку внутрішніх алгоритмів оцінки підстав звернення до суду, удосконалення міжвідомчої взаємодії, підвищення кваліфікації прокурорів у галузі господарського та фінансового права, а також формування стандартизованих моделей процесуальних документів і впровадження сучасних систем моніторингу ризиків для своєчасного виявлення порушень.

Таким чином, результати дослідження дозволяють стверджувати, що інститут участі прокурора в господарському процесі є важливою складовою механізму захисту державних інтересів, проте його ефективність значною мірою залежить від поєднання нормативної визначеності, професійної підготовки та внутрішньої організаційної спроможності прокуратури. Сформульовані в роботі висновки й рекомендації мають практичне значення для подальшого вдосконалення підходів до представницької діяльності прокурора та можуть бути використані у науковій, правозастосовній і законотворчій практиці з метою підвищення ефективності захисту державного інтересу в господарських судах України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Історичний початок прокурорів [Електронний ресурс] URL – https://www.britannica.com/topic/procurator?utm_source=chatgpt.com
2. Початок прокуратури Франції [Електронний ресурс] URL – <https://www.britannica.com/topic/ministere-public>
3. Реформи Філіпа IV [Електронний ресурс] URL – https://cours.unjf.fr/repository/coursefilearea/file.php/154/Cours/06_item/globalprintcom.htm?utm_source=chatgpt.com
4. Закон часів Наполеонівської доби [Електронний ресурс] URL – <https://legilux.public.lu/eli/etat/leg/loi/1810/04/20/n1/jo>
5. Ухвала Ради Європи [Електронний ресурс] URL – <https://www.refworld.org/legal/resolution/coeministers/2000/en/31721>
6. Консультативна рада європейських прокурорів [Електронний ресурс] URL – <http://www.coe.int/CCPE>
7. Венеціанська комісія [Електронний ресурс] URL – https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD%282016%29034-e&utm_source=chatgpt.com
8. Висновок щодо запропонованих конституційних змін [Електронний ресурс] URL – https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-PI%282015%29016-e&utm_source=chatgpt.com
9. Стаття про конституційні зміни [Електронний ресурс] URL – https://en.lb.ua/news/2016/06/02/1005_rada_amends_constitution_part.html?utm_source=chatgpt.com
10. Аргументи НААУ стосовно адвокатської монополії [Електронний ресурс] URL – <https://en.unba.org.ua/publications/4848-pros-and-cons-of-advocates-monopoly.html>

11. Рішення ЄСПЛ [Електронний ресурс] URL – <https://yur-gazeta.com/golovna/espl-pidtvdiv-docilnist-monopoliyi-advokaturi-na-predstavnictvo-v-ukrayinskih-sudah.html>
12. Національна оцінка системи доброчесності в 2015 [Електронний ресурс] URL – https://ti-ukraine.org/wp-content/uploads/2016/12/nis_assessment_eng.pdf?utm_source=chatgpt.com
13. Безоплатна правова допомога [Електронний ресурс] URL – https://legalaids.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/assessment-of-the-accessibility-of-the-free-legal-aid.pdf?utm_source=chatgpt.com
14. Конституція України [Електронний ресурс] / Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. с. 141. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text>
15. Господарський процесуальний кодекс України [Електронний ресурс] URL / Відомості Верховної Ради – <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>
16. Закон України «Про прокуратуру», № 1697-VII [Електронний ресурс] URL / Відомості Верховної Ради – <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>
17. Справа № 914/2493/23, рішення від 14.02.2024 Господарського суду Львівської області (участь прокурора) [Електронний ресурс] URL – https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/117039598/?utm_source=chatgpt.com
18. Постанова Верховного Суду від 29 травня 2025 року у справі № 922/3727/19 [Електронний ресурс] URL – https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/rishennya_sud_palat_kgs_vs/2025_05_29_922_3727_19?utm_source=chatgpt.com
19. Підстави для представництва прокурором інтересів держави в суді (семінар ВП ВС) [Електронний ресурс] URL – https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1677795/?utm_source=chatgpt.com

20. Постанова ОП КГВ ВС від 06 червня 2025 року у справі № 917/141/24 [Електронний ресурс] URL – https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/rishennya_obedn_palati_kgs_vs/2025_06_06_917_141_24?utm_source=chatgpt.com
21. Судова практика. Про здійснення прокурором представництва інтересів держави в суді розповідає Північно-західний апеляційний господарський суд [Електронний ресурс] URL – https://court.gov.ua/press/news/1514873/?utm_source=chatgpt.com
22. Участь прокурора у судових процесах, не пов'язаних із підтриманням державного обвинувачення в суді [Електронний ресурс] URL – https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/Uchast_prokypora_2025_02_05.pdf?utm_source=chatgpt.com
23. Уркевич В. (2021) — містить рекомендації по процедурі участі прокурора та вдосконаленню. Сторінка: с. 30-33. – https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Urkevych_2021_12_02.pdf?utm_source=chatgpt.com
24. Прокурор як учасник оновленого господарського, цивільного та адміністративного судового процесу (Руденко М.) 42-45 – <file:///C:/Users/Admin/Downloads/5.pdf>
25. Возняковська К. А. Господарський процес : Навчально-методичний посібник до програми підготовки здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня / Возняковська К. А., Факас І. Б. Біленець Д. А., Добровольська В. В. Чернівці, 2024. 138 с.
26. Бабіков, В. В. Судові дебати у кримінальному процесі: теорія та практика: монографія. Харків: Право, 2020. 256 с.
27. Кучеренко, І. М. Судове рішення в системі правосуддя України: поняття, структура, вимоги: навч. посіб. Київ: КНТ, 2021. 212 с.